

УДК 159.923.2:316.362.31

DOI <https://doi.org/10.30970/PS.2024.21.26>

ОСОБЛИВОСТІ ТА АНАЛІЗ ТРУДНОЩІВ ВЗАЄМОДІЇ СИБЛІНГІВ У РОДИНІ

Тетяна Параскун

*Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
вул. 68 Десантників, 10, м. Миколаїв, Україна, 54003
e-mail: tatyanavezuchaya@gmail.com*

Ірина Астремська

*Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
вул. 68 Десантників, 10, м. Миколаїв, Україна, 54003
e-mail: arin9474@ukr.net*

Дана робота присвячена вивченню особливостей та труднощів взаємодії сиблінгів в родині. У статті йдеться про важливість сімейного середовища для формування психіки дитини та впливу сиблінгових відносин на розвиток особистості. Зауважено, що сімейні відносини відіграють ключову роль у соціалізації дітей, впливають на їхній характер, поведінку та вибір життєвих стратегій.

Дослідження аналізує основні фактори, що впливають на сиблінгову взаємодію, такі як порядок народження, стать, вікова різниця між братами і сестрами, а також склад сім'ї. Висвітлено значення емоційної близькості між сиблінгами, рівень їхньої відкритості та контактності, що сприяє згуртованості сім'ї. Приведено дані, що підтверджують вплив батьківського стилю виховання на якість сиблінгових відносин, а також зазначено, що невідповідність між внесками батьків та потребами дітей може стати причиною конфліктів.

Узагальнено різні моделі та теорії сиблінгових відносин, зокрема теорію сімейної констеляції та теорію соціальних потреб, що підкреслюють значення структурних та якісних властивостей взаємодії між братами і сестрами. Дослідження підтверджує, що врахування цих особливостей може сприяти формуванню позитивного типу сиблінгових відносин, що, в свою чергу, впливає на гармонізацію сімейних стосунків загалом.

Результати дослідження свідчать про те, що ефективне подолання суперництва між сиблінгами та розвиток конструктивних відносин можливі за умови відповідного виховання, врахування особливостей кожної дитини та формування сімейних традицій. Підкреслена важливість взаємодопомоги, чесності та поваги до батьків, що є основними чинниками, які сприяють зміцненню родинних зв'язків і підтриманню позитивної атмосфери в сім'ї.

Ключові слова: діти, брат, сестра, сиблінги, батьки, друга дитина, сім'я, виховання.

Вплив сім'ї на формування психіки дитини початкові етапи онтогенезу важко переоцінити, оскільки практично немає жодної соціально-психологічної сторони особистості, яка б не впливала на формування дитини в родинному вихованні.

У свій час Аристотель висунув ідею у тому, що сім'я є невід'ємним елементом суспільства: з одного боку, проблеми суспільства проникають у сім'ю, а з іншого – воно впливає на відносини у суспільстві, на характер усіх соціальних процесів життя. Кожен член сім'ї зберігає певну автономію і водночас входить у різні інші об'єднання людей, у соціальні групи, вступають у ті чи інші відносини з державні установи, сусіди та інші спільноти, що представляють інтереси своєї сім'ї чи власні погляди, які у ній сформувалися.

Таким чином можна зазначити, що сім'я це соціальна група людей, як правило, у шлюбі, їхні діти та інші особи або вони самі, діти і без інших осіб, об'єднані родинними зв'язками з подружжям, родичами і здійснюють свою життєдіяльність на основі загальногосподарського, побутового, морально-психологічний спосіб життя, взаємовідповідальність, виховання дітей.

Брати і сестри в одній сім'ї – це особлива спільнота зі своїми закономірностями розвитку. І ці закономірності приблизно однакові для всіх часів і народів. Наприклад, переживання дитини старшого з появою в родині нового немовляти. Чи суперництво братів, з новою гостротою спалахує в підлітковому віці. Або таємна ревності молодшої до старшої сестри, коли та вже щосили користується увагою у протилежної статі.

Відносини між братом і сестрою складаються, починаючи з реакції на народження брата або сестри з певною динамікою, і ці стосунки розвиваються у взаємозалежності зі стилем виховання. Тому необхідно аналізувати динаміку від самого народження і сприяти якісному перебігу стосунків між братами та сестрами.

Психологічні характеристики певних однорідних позицій представляють інтерес як для спеціалістів, так і для батьків. Відносини між братом і сестрою завжди емоційно насичені багато в чому являють собою своєрідну модель поведінкових реакцій людини життєві ситуації. Зазвичай вони тривають довше, ніж родинно-дитячі відносини і мають надзвичайний вплив як на соціалізацію, формування характеру і поведінки кожної дитини в ранньому віці, а також за власним вибором шлюбного партнера, специфіку професійного зростання та ставлення до власних дітей у дорослому віці [1].

Слід зазначити, що позиції братів і сестер можуть змінюватись протягом життя: коли народжується наступна дитина, один із братів і сестер серйозно хворіє та вмирає або йде надовго, а також якщо батьки розлучаються та створюють нові сім'ї з пасинками. Позиції братів і сестер значно посилюються або пом'якшуються залежно від ситуації, від статі братів та сестер [2, с. 19–20].

Більшість дослідників в галузі вивчення сиблінгових відносин звертали свою увагу на порядок народження, склад сім'ї, стать сиблінга. Окрім якісних властивостей та типів сиблінгової взаємодії, вивчаються також чинники її зміцнення та покращення. Зокрема, було виявлено наступні чинники: сімейні традиції, згуртованість сім'ї, вікові труднощі [6], емоційна близькість із сиблінгами, відчуття відповідальності за стан брата чи сестри [7], відкритість та контактність братів і сестер [3], проведений час разом, зміна місця проживання, зміна структури сім'ї, значущі події [4], географічна близькість [5].

Дослідники в галузі педагогіки та психології звертають особливу увагу на механізми виникнення та шляхи вирішення соціально-психологічних проблем у міжособистісному спілкуванні відносин різних представників сучасного суспільства. Одночасно, актуальний аспект вивчення проблеми міжособистісних відносин є визначення ролі дитини на сімейній системі, її гармонізація, відносини з іншими членами сім'ї.

За результатами дослідження проведеного нами спостерігається більш-менш позитивна ситуація. Більшість дітей зростають в нормальних соціально-психологічних умовах та демонструють перспективи у спілкуванні з братами та сестрами. Однак існують і такі випадки коли сиблінги не можуть порозумітися між собою, між членами родини та іншими людьми які трапляються у їх житті. Вони стають конфліктними, часто потрапляють у складні ситуації тощо.

Діти, які опинилися в складних життєвих обставинах, або ж зазвичай отримують значно меншу увагу чим інші віддаляються від родини, брати та сестри можуть слугувати для них подразником з причини «тепер є ще одна дитина – мій брат, сестра, а я залишаюся на задньому плані», «батьки люблять його більше чим мене», «він завжди мене зачіпає» та ін.

Діти, яких виховували із насильством та образами, виростають зі схильністю до агресивних дій. Однак це не означає, що вони свідомо хочуть так поводитись, часто діти не знають, як вчинити інакше. Їхні батьки показували, що агресія може бути чи не єдиним способом вирішення проблеми.

Разом з цим, точаться наукові дискусії щодо суперечливості та неоднозначності отриманих даних, що пов'язано з різницею значущості впливу вказаних чинників на особистість [8].

Так, наприклад за теорією сімейної констеляції У. Таумена є першою емпірично обґрунтованою моделлю братських стосунків щодо їх впливу на формування особистості. Спираючись на розробки З. Фрейда, А. Адлера та Г. Юнга, а також результати власних клінічних досліджень У. Таумен публікує в 1961 році твір «Родинні сузір'я». У ньому він стверджує, що кожна людина з народження, займаючи певне положення в структурі сім'ї, володіє певними ролями, які є, водночас, її соціально-психологічними властивості. Серед них: стать, порядок народження, відмінність вік між братами і сестрами, кількість дітей у сім'ї, положення братів і сестер батьків, смерть родичів. Зазначені властивості утворюють типи сімейства сузір'їв, а також визначають низку характерологічних особливостей [9].

К. Леман додає до структури сімейної констеляції такі змінні, як: генетичне походження, усиновлення, стосунки між батьками, батьківство стиль виховання, критичність батьків, змішання сімей [10]. У дослідженні впливу була розроблена теорія сімейної констеляції її окремі аспекти на рівні інтелекту та навичок. Це з'ясував В. Ціциреллі. Найвищі показники IQ отримали старші діти з молодшим братом або сестрою однієї статі з різницею у віці менше 3 років.

Модель злиття Р. Б. Заєнка та Д. Барха свідчать, що з народженням другої дитини в сім'ї середовище інтелектуально «розбавляється» [11], а зі збільшенням різниці в віці братів і сестер також підвищує рівень їхнього інтелектуальних показників [12].

Х. Кох та К. Шувер показали, що у дводітних сім'ях хлопчики випереджають дівчаток з IQ та успішності [13]. Однак інші автори [14] вказати різницю інтелектуальних показників за різними його параметрами: у дівчаток вищі показники у вербальних тестах, кодуванні та рахунку, а хлопчики – у науковій сфері, арифметиці, автоматичі.

На основі теорії соціальних потреб Х. Саллівана та теорії соціальний внесок Р. Вайса, Д. Бурместера та В. Фурмана [15] визначали структурні фактори сиблінгових відносин: елементи сімейної констеляції (Порядок народження, стать брата чи сестри, різниця у віці, розмір сім'ї); склад дитячо-батьківські відносини (характеристика взаємовідносин, управління родинні відносини); індивідуальні особливості дітей (пізнавальні, соціальний, особистий). Автори показали взаємозв'язок цих структурних елементи та характеристики братсько-сестринських відносин (теплота та близькість, влада та статус, конфлікт, конкуренція).

Розвивається також теорія якісних властивостей міжсестринських відносин на сучасному етапі розвитку науки. Так, поряд з типами братських стосунків В. Фурман і Д. Бурместер ідентифікують ці типи стосунків між братами та сестрами [16], як компроміс, адаптація, співпраця, конкуренція та ігнорування; підтримка, апатія, ворожість, суперництво [17; 18].

Д. Кріспель називає сиблінговим синдромом бажання братів та сестер мати емоційний зв'язок, незважаючи на фізичну відстань, грошову чи фактор часу. Наприкінці життя загальні спогади мають величезну силу механізм по дорозі особистісної інтеграції. Позитивні позиції, які трансформуються із негативних, стають механізмом подолання переживань почуттів [19].

На думку С. Мінухіна, за допомогою поняття «межі» можна сформулювати правила, які визначають рівень і характер прийнятних контактів між членами сім'ї. Межі

регулюють стосунки між підсистемами (сиблінговою та батьківською) і всередині них (між сиблінгами, між подружжям) [20].

Характерним для членів сімейної системи є прагнення об'єднуватись в альянси або коаліції з метою задоволення власних потреб. Альянси дозволяють зміцнити стосунки, а коаліції покликані «здолати третього», що дестабілізує систему. Можуть формуватись коаліції сиблінгів проти батьків або ж коаліції одного із сиблінгів із батьками проти іншого сиблінга. Сиблінгові коаліції допомагають уникати прямої конфронтації з батьками, підірвати їх авторитет [21].

Ставлення батьків до братів і сестер може впливати як на стосунки між дітьми, і на розвиток їхньої особистості. Так, вищий рівень батьківського прийняття старшого брата або сестри, порівняно з молодшим, тим краще ставлення старшої дитини до свого брата або сестри. Характеристики батьків, такі як негативізм, настирливість і надмірний контроль, пов'язані з агресивною поведінкою брата або сестри.

Діти, у яких батьки вкладають більше ресурсів (психологічних, фізичних, фінансових), є більш свідомими, контактними, мають більше позитивних емоцій, менш нейротичні та відкриті новому досвіду. Батьківсько-дитячі конфлікти [22, с. 298] можуть виникати внаслідок невідповідності між внесками батьків та потребами дітей щодо батьків. Факторами, що збільшують конфлікт, є: висока інтенсивність накопичення ресурсів від матері, зниження ресурсу батьків і неможливість його поповнити, збільшення чисельності потомства [23, с. 249].

Однак, багато батьків в питанні виховання дітей хочуть все і одразу, так би мовити, тут і зараз. Вони розв'язують проблеми та при цьому не думають, які після їх вирішення будуть наслідки між братами та сестрами. Що є кінцева мета, яка в майбутньому може відгукнутися у взаєминах їхніх дітей.

При вихованні дітей необхідно враховувати особливості характеру, темпераменту, віку та статі дітей. Не ставити перед дітьми високі, часто невиправдані планки. Не порівнювати їх. Адже коли це відбувається в рамках однієї сім'ї, у дитини падає самооцінка. Мало того, що її порівняли та показали, що вона вже не така. Так у неї ще й з'являється ворог, через якого мама або тато вважає, чому вона не така.

Кожна дитина повинна отримати те, що їй належить. Правила повинні бути для всіх однаковими. Дитина повинна порівнювати себе тільки з собою, зі своїми досягненнями. Тоді не буде заздрощів, не буде формуватися між дітьми конкуренція.

Для гармонії у сім'ї та відносинами між дітьми-дітьми, батьками-дітьми, необхідно дотримуватись таких якостей:

- чесність. При цьому дитина повинна бути впевнена, що її не висміють.
 - взаємодопомога. Якщо брату чи сестри потрібна допомога, потрібно заохочувати до допомоги.
 - вшанування та повага до батьків.
 - турбота про маму.
 - у кожного повинні бути свої обов'язки. У всіх дітей кожен день повинен бути свій фронт роботи: прибирання в кімнаті, миття посуду та ін. з поправкою на вік.
 - діти повинні навчитися домовлятися між собою. Наприклад, якщо дитина прийшла зі школи втомлена, вона домовляється з братом або сестрою: «Помий сьогодні за мене посуд, а я завтра помию за тебе».
 - важливо навчити дітей приходити на допомогу за власним бажанням.
- Також, щоб сім'я була міцною, потрібні:
- сімейні традиції: спільні сніданки, обіди або вечері.
 - перегляд фільмів.
 - спільні пікніки, походи, риболовля та ін. [24].

Отже, неможливо розробити єдину методику для ефективного подолання суперництва між дітьми у сім'ї. Дане явище є досить складним проявом, причини виникнення якого, як свідчить проведене дослідження, є досить різноманітні. Однак врахування особливостей сиблінгової взаємодії може слугувати важливими мотивами виховання дітей у сім'ї. Їх врахування сприятиме формуванню їхньої соціальної активності, розвитку потреб у самостійності, взаємодопомозі, емоційному насиченні, досягненні успіхів, емпатії, підтримки і прихильності до оточуючих.

Список використаної літератури

1. Відносини між братами та сестрами. URL: <https://radiom.ua/blog/vidnosini-mizh-bratami-ta-sestrami>. (дата звернення: 09.07.2024).
2. Глушко О. І. Вибрані лекції з дисципліни «Психологічні проблеми батьківсько-дитячих стосунків». Дніпро: РВВ ДНУ, 2019. 56 с.
3. Дідук І. А. Взаємини між дітьми в сім'ї як чинник їх психосоціального розвитку: автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Київ, 2001. 20 с.
4. Седих К. В. Психологія сім'ї: навч. посіб. Київ: ВЦ «Академія», 2017. 192 с.
5. Baham M. E. Sibling Relationships in Blended Families. *The International Handbook of Stepfamilies: Policy and Practice in Legal, Research, and Clinical Environments*. New York: John Wiley & Sons, 2008. P. 175.
6. Buckles K. Birth Spacing and Sibling Outcomes Kasey. University of Notre Dame. 2011. URL: http://www3.nd.edu/~kbuckles/spacing_final.pdf. (Last accessed: 02.08.2024).
7. Caspi J. Sibling Aggression: Assessment and Treatment. New York: Springer, 2011. 250 p.
8. Connidis I. A. Closeness, confiding, and contact among siblings in middle and late adulthood. *Journal of Family Issues*, 1999. № 16(6). P. 722–745.
9. Corti J. Sibling relationships during the young adult years: An analysis of closeness, relational satisfaction, everyday talk, and turning points. University of Denver. 2009. URL: <http://digitaldu.coalliance.org/fedora/repository/codu:63259>. (Last accessed: 02.08.2024).
10. Culpepper T. The Relationship Between Young Adults' Retrospective Perceptions of Differential Parental Treatment, Quality of the Childhood and Current Sibling Relationship and Current Psychological Adjustment. University of South Florida. 2007. URL: <http://scholarcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1671&context=etd>. (Last accessed: 02.08.2024).
11. Deary I., Irwing P., Der G., Bates T. Brother-sister differences in the g factor in intelligence: Analysis of full, opposite-sex siblings from the NLSY 1979. *Intelligence*. 2007. DOI: 10.1016/j.intell.2006.09.003.
12. Folwell A. L. Differential accounts of closeness in older adult sibling relationships. *Journal of Social & Personal Relationships*. 1997. № 14 (6). P. 843–849.
13. Furman W. Children's perceptions of the qualities of sibling relationships. *Child Development*. 1985. № 56. P. 448–461.
14. Koch H. The relation of primary mental abilities in five- and six-year-olds to sex of child and characteristics of his sibling. *Child Development*. 1954. Vol. 25. № 3. P. 209–223.
15. Lang F. Growing together: Personal relationships across the lifespan. New York: Cambridge University Press, 2004. 345 p.
16. Lee T. R. Sibling relationships in adulthood: Contact patterns and motivations. *Journal of Marriage & the Family*. 1990. № 52 (2). P. 431–440.
17. Leman K. The Birth Order Book: Why You Are the Way You Are. Minnesota: Revell, 2004. 368 p.
18. Stewart R. B. Adult sibling relationships: Validation of a typology. *Personal Relationships*. 2001. № 8 (3). P. 299–324.

19. Sulloway F. Birth Order and Sibling Competition. *The Oxford Handbook of Evolutionary Psychology*. Oxford: Oxford University Press, 2007. P. 297–311.
20. Sulloway F. *Born to Rebel: Birth Order, Family Dynamics, and Revolutionary Genius*. New York: Pantheon, 1996. 654 с.
21. Sulloway F. Technical report on a vote-counting meta-analysis of the birth order literature (1940–1999). URL: <http://www.sulloway.org/metaanalysis.html>. (Last accessed: 02.08.2024).
22. Toman W. Family constellation: its effects on personality and social behavior. Springer Pub. Co., 1976. 333 p.
23. Trivers R. Parent-Offspring Conflict. *Museum of Comparative Zoology*. 1974. № 14 (1). P. 249–264.
24. Zajonc R. The Confluence Model: Parameter Estimation for Six Divergent Data Sets on Family Factors and Intelligence. *Intelligence*. 1980. № 4. P. 349–361.

CHARACTERISTICS AND ANALYSIS OF THE DIFFICULTIES OF THE INTERACTION OF SIBLINGS IN THE FAMILY

Tetiana Paraskun

*Petro Mohyla Black Sea National University,
10, 68 Desantnykiv Str., Mykolaiv, Ukraine, 54003
e-mail: tatyanavezuchaya@gmail.com*

Iryna Astremska

*Petro Mohyla Black Sea National University,
10, 68 Desantnykiv Str., Mykolaiv, Ukraine, 54003
e-mail: arin9474@ukr.net*

This work is devoted to the study of the peculiarities and difficulties of the interaction of siblings in the family. The article talks about the importance of the family environment for the formation of a child's psyche and the influence of sibling relationships on personality development. It was noted that family relationships play a key role in the socialization of children, influence their character, behavior and choice of life strategies.

The study analyzes the main factors influencing sibling interaction, such as birth order, gender, age difference between siblings, and family composition. The importance of emotional closeness between siblings, the level of their openness and contact, which contributes to family cohesion, is highlighted. The data confirming the influence of parental parenting style on the quality of sibling relationships are given, and it is also indicated that the discrepancy between parents' contributions and children's needs can cause conflicts.

Different models and theories of sibling relations are summarized, in particular the theory of family constellation and the theory of social needs, which emphasize the importance of structural and qualitative properties of interaction between brothers and sisters. The study confirms that taking into account these features can contribute to the formation of a positive type of sibling relationship, which, in turn, affects the harmonization of family relationships in general.

The results of the study indicate that effective overcoming of rivalry between siblings and development of constructive relations are possible under the condition of appropriate upbringing, taking into account the characteristics of each child and the formation of family traditions. The importance of mutual assistance, honesty and respect for parents is emphasized, which are the main factors that contribute to strengthening family ties and maintaining a positive atmosphere in the family.

Key words: children, brother, sister, siblings, parents, second child, family, upbringing.